

تحلیل مقایسه‌ای مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام با دانشگاه‌های برتر دنیا

احد فرامرزقراملکی*
سعیده تقی‌زاده**

چکیده

هدف پژوهش تحلیل مقایسه‌ای مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام با دانشگاه‌های برتر دنیا است. جامعه پژوهش مشتمل بر ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان و ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان اسلام است. در این پژوهش از نمونه‌گیری تمام شماری و روش‌های مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای با بهره‌گیری از روش بهینه کاوی تجارب موفق ملی و بین‌المللی استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد دانشگاه‌های برتر جهان (۱۰۰٪) نسبت به دانشگاه‌های برتر جهان اسلام (۸۵٪) بیشتر به مستندات اخلاقی توجه دارند. باید بیان کرد که وحدت رویه خاصی در بیان محتوای مستندات اخلاقی به چشم نمی‌خورد. در مستندات اخلاقی دانشگاه‌ها بیشترین توجه نسبت به تعهد افراد در قبال دانشگاه است تا تعهد دانشگاه در قبال افراد. همچنین پیشنهادهایی برای ایجاد سند جامع اخلاقی متناسب با دانشگاه‌های کشورهای اسلامی ارائه شده است.

واژگان کلیدی

مستندات اخلاقی، منشور اخلاقی، عهدنامه اخلاقی، دانشگاه‌های برتر جهان اسلام، دانشگاه‌های برتر جهان.

ghmaleki@ut.ac.ir

*. استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران.

** دانش‌آموخته دکتری رشته آموزش عالی گرایش مدیریت آموزش عالی دانشگاه علامه طباطبایی و مدرس دروس معارف اسلامی (نویسنده مسئول).

taghizade.s@ut.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۹/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۶/۳۰

طرح مسئله

امروزه در دنیا تمامی دانشگاه‌ها برای اینکه از رقابت دور نمانند باید در تلاشی مستمر باشند تا بتوانند از فرصت‌های پیش‌رو حداکثر استفاده را داشته و نسبت به تغییرات محیطی واکنشی مناسب نشان دهند. در این بین دیگر فقط تولیدات علمی و پژوهشی دانشگاه‌ها و حتی صرفاً پرورش دانشجویانی که از نظر علمی و پژوهشی قوی باشند مدنظر نیست. بلکه اخلاقیات در تمامی جنبه‌های دانشگاه به‌عنوان عامل کلیدی در موفقیت دانشگاه‌ها برای رسیدن به اهداف مطرح شده است (آموزشی، پژوهشی، خدمات). دانشگاه‌های اسلامی با توجه به دین اخلاق‌مدار اسلام باید توجه ویژه‌ای در این زمینه داشته باشند؛ بنابراین نقش مهم اخلاق در دانشگاه‌ها غیرقابل‌انکار است و فقدان آن به سختی دانشگاه‌ها را دچار زیان می‌کند. (احمدی هدایت و همکاران، ۱۳۹۵: ۳)

بنابراین جهان کنونی با توجه به شرایط خاصی که وجود دارد، نیاز به ابزارهایی برای مدیریت (به‌ویژه مدیریت اخلاقی) دارد. در زمینه اخلاقی نیز با توجه به برجسته شدن بعد مبهمی مانند انسان این امر با اهمیت‌تر می‌شود. در کشورهای اسلامی نیز با توجه به قومیت‌ها مختلفی که وجود دارند توجه به مستندات اخلاقی در دانشگاه‌ها بسیار پراهمیت است.

حال باید دید که اخلاق به چه معناست؟ اخلاق را می‌توان یک سلسله خصلت‌ها و ویژگی‌های اکتسابی که انسان آنها را به‌عنوان اصول اخلاقی پذیرفته است، تعریف کرد. در واقع اخلاق چگونگی روح انسان است. (مطهری، ۱۳۶۷: ۱۵۸؛ فرامرز قراملکی، ۱۳۹۳) به عبارتی دیگر اخلاق ویژگی‌های درونی انسان است که منشأ رفتارهای انسان هستند. (اخلاق حرفه‌ای، ۱۳۹۵؛ مطهری، ۱۳۶۷: ۱۵۹) از سویی دیگر اخلاق آموزش عالی به‌عنوان تنظیم‌کننده روابط میان انسان‌ها (استاد، دانشجو و...) از اهمیت زیادی برخوردار است. اخلاق آموزش عالی سازوکاری درونی است که حتی تا حدودی بدون آنکه به اهرم‌های بیرونی نیاز داشته باشد، قادر است تا عملکردهای اخلاقی را در افراد ضمانت کند و مبنایی باشد برای تشخیص درست از نادرست و توجه به حقوق افراد در قبال هم. (الوانی، ۱۳۷۹: ۲)

بنابراین در دانشگاه‌های اسلامی اخلاقیات از جمله مهم‌ترین مباحثی است که باید به آنها توجه فراوان کرد زیرا از نظر دین اسلام دانشگاه‌ها انسان‌ساز هستند. بنابراین اخلاقیات باید در تمامی استانداردها، فرایندها و عملیات دانشگاه‌های اسلامی به صورت واضح به کار رود. در این مورد نقش رهبری (به‌ویژه پست‌های مدیریتی) در دانشگاه‌ها بسیار اهمیت دارد. زیرا رهبر باید خود به‌عنوان الگویی اخلاقی برای سایر کارکنان و اعضای هیئت علمی باشد. (Burnell & Schnackenberg, 2015: 3)

علاوه بر این دانشگاه‌های کشورهای اسلامی نیز باید الگویی برای دانشگاه‌های سایر کشورها باشند و از این طریق دین اسلام را به تمامی کشورهای جهان معرفی کنند.

از سویی دیگر اخلاق در دانشگاه‌ها را می‌توان دربرگیرنده مفاهیم فرهنگی، ارزشی و عملیاتی حاصل از درک متخصصین آموزش عالی در نقش‌های مختلف بیان کرد (از جمله هیئت علمی، مدیران، متخصصین و دانشجویان (Burnell & Schnackenberg, 2015: Xiii) و اخلاق اسلامی در دانشگاه‌ها، اخلاقی است که در آن به تمامی نکات مطرح در زمینه اخلاق از دیدگاه دین اسلام توجه شده است. براساس این متولیان تربیت اخلاقی در کشورهای اسلامی (دانشگاه‌ها)، باید مسیر، جهت، روش‌ها و امکانات مورد نیاز برای تربیت اخلاقی را ایجاد کنند. (مطهری، ۱۳۷۰: ۹۶ - ۹۳) در این شرایط، مستندات اخلاقی از جمله ابزارهایی است که می‌تواند در این زمینه بسیار راهگشا باشد.

در تدوین سند جامع اخلاقی در نظر گرفتن تمامی جنبه‌ها و یکپارچگی در ایجاد آن باعث می‌شود که بتوان در زمینه اخلاق که خود موضوع پیچیده‌ای است، بهتر تصمیم‌گیری کرد؛ بنابراین سند جامع اخلاقی مهم‌ترین ابزاری است که دانشگاه‌ها می‌توانند از طریق آن، آرمان‌ها و اهداف اخلاقی خود را محقق سازند. اما بیشتر سندهای اخلاقی به شکلی نادرست تنظیم شده و در نتیجه موفق نیستند.

مستندات اخلاقی در دانشگاه در واقع تمامی اسناد مکتوب اخلاقی دانشگاه‌ها هستند که قابل دفاع هستند. (آقازاده، ۱۳۸۸: ۱) شایان ذکر است که مستندات اخلاقی در دانشگاه‌ها تحت‌عنوان‌های مختلفی بیان شده‌اند، از جمله منشور اخلاقی،^۱ سند اخلاقی،^۲ منشور اجرایی،^۳ منشور رفتاری،^۴ دست‌نامه،^۵ دست‌نامه برای دانشجویان،^۶ دست‌نامه برای هیئت علمی،^۷ دست‌نامه برای کارمندان^۸ و دست‌نامه برای پژوهش.^۹ از سویی دیگر سند جامع اخلاقی دانشگاه، سندی است جامع در زمینه تمامی مسائل اخلاقی که دانشگاه با آن مواجه است. این سند شامل زیربخش‌هایی است که در تیتراژ جدول‌های ۱ و ۲ بیان شده است.

علی‌رغم اهمیت موضوع این پژوهش، تحقیقات اندکی به‌ویژه در داخل کشور صورت گرفته

-
1. Code of Ethics.
 2. Ethical document.
 3. Code of Conduct.
 4. Code of behavior.
 5. Handbook
 6. Handbook for students.
 7. Handbook for faculty.
 8. Handbook for staff.
 9. Handbook for research.

است. آثار زیر از جمله پژوهش‌هایی هستند که ارتباط نزدیک‌تری به موضوع این پژوهش دارند. در این زمینه پژوهشی به آسیب‌شناسی اخلاقی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های سراسر ایران پرداخته که یافته‌های به‌دست‌آمده شامل: الف) عوامل فردی؛ ب) عوامل سازمانی؛ ج) عوامل فراسازمانی است. در این پژوهش به خلأهای موجود در زمینه توجه به اخلاق در دانشگاه‌ها اشاره شده است. (مشایخ و همکاران، ۱۳۹۸)

پژوهش دیگری به تدوین و شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های منشور تکریم و کرامت دانشجویی پرداخته است. مضامین اصلی این پژوهش عبارتند از: حقوق آموزشی و پژوهشی دانشجو (به‌روز بودن فرایند سیستم آموزشی؛ به‌موقع انجام دادن کار دانشجو؛ اطلاع‌رسانی شفاف، کامل، به‌روز و به‌موقع؛ احساس مسئولیت نسبت به دانشجو و پاسخگویی کارکنان)، حقوق فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دانشجو (حفظ حرمت دانشجو؛ حفظ استقلال دانشجو؛ برخورد خوب با دانشجو؛ کمک و حمایت دانشجو و آزادی بیان توسط دانشجو) و حقوق صنفی و رفاهی دانشجو (برخورداری از امکانات ورزشی و خوابگاهی مناسب و کیفیت خدمات آموزشی و پژوهشی). (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷)

علاوه بر این چرایی اخلاقی زیستن براساس تبیینی اسلامی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا جامعه برای بقای خود به نهادهایی (دانشگاه‌ها) اخلاقی نیازمند است. (اسلامی اردکانی، ۱۳۹۴) دانشگاه‌ها به‌واسطه همکاری و وابستگی‌های متقابل دارای نوآوری‌هایی هستند که نیازمند توجه به اخلاق است. این همکاری‌ها به صورت نظامند، شبکه‌ای، رسمی و غیر رسمی و دارای اجزای مختلفی همچون دانشگاه‌ها، شرکت‌های صنعتی و کارآفرینی، مراکز تحقیقاتی دولتی و مراکز رشد می‌تواند باشد. در چنین روابط گسترده‌ای نقش اخلاق پررنگ‌تر می‌شود. (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴) در این شرایط برخی دانشگاه‌ها و سازمان‌ها در کشور به ارائه سند جامع اخلاقی برای نهاد خود پرداخته‌اند. در این اسناد چهار بخش در نظر گرفته شده که عبارتند از پیشگفتار، اصول اساسی، تعهد سازمان نسبت به افراد، محیط و ... و تعهد افراد نسبت به سازمان. (دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۳؛ گروه مپنا، ۱۳۹۲)

در پژوهشی دیگر علاوه بر مروری اجمالی بر تلاش‌های انجام‌شده به منظور هدایت سازمان به سوی معنویت و استقرار اخلاقیات در سازمان، برخی از مفاهیم و تعاریف و تکنیک‌ها و ابزارهای مدیریت اخلاقی در سازمان مورد بررسی قرار گرفته است. این ابزارها و سازوکارها به‌طور کلی دربرگیرنده تدابیر ساختاری، آموزش، تدوین خط‌مشی‌ها و تدوین منشور اخلاقی می‌شود. (الوانی و رحمتی، ۱۳۸۶)

علاوه بر موارد فوق، پژوهش‌هایی دیگر به بررسی اخلاق و به‌ویژه اخلاق در محیط‌های کاری

پرداخته‌اند. در این مطالعات بیان شده که اخلاق جز مهمی از جامعه بشری است و توجه به آن جز ضروریات زندگی اجتماعی محسوب می‌شود. (قنبری و فرشچی، ۱۳۹۴؛ جعفری‌فر، ۱۳۹۳؛ پاداش، ۱۳۹۲ و بیک‌زاده و دیگران، ۱۳۸۹) از سویی دیگر اخلاق آموزش در دانشگاه‌های علوم پزشکی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها در این زمینه نشان داد که گرچه دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نسبت به اهمیت اخلاق آگاه شده‌اند. اما هنوز توجه کافی در این زمینه وجود ندارد. بنابراین نیاز است دانشگاه‌های کشور برای همسو شدن با پیشرفت‌های جهانی توجه ویژه‌ای نسبت به اخلاق آموزش داشته باشند. (Nemati & Tghizade, 2018)

پژوهشی دیگر در زمینه اخلاق و آموزش در پاکستان، اصول، سیاست‌ها و عملیات صورت گرفته است. این پژوهش به اطلاعات خوبی در زمینه اخلاق و آموزش در یک کشور اسلامی و حتی در یک منطقه اسلامی پرداخته است. (Hussain Soomro, 2016) برخی از دانشگاه‌های خارج از کشور نیز به ارائه سند اخلاقی برای دانشگاه خود پرداخته‌اند. این اسناد نیز دارای بخش‌هایی شامل دانشجویان، اعضای هیئت علمی، مدیران، کارکنان و ... است. (Howard University, 2016; Kuwait University, 2010) در نهایت باید بیان کرد که بررسی‌هایی در مورد اخلاق صورت گرفته است. در این پژوهش‌ها به بررسی اهمیت و تأثیر اخلاق در زندگی کاری به‌عنوان ابزاری مهم برای زندگی توجه شده است که تمامی آنها حاوی نکات ارزشمندی است. (Pope & Vasquez, 2016; Garmann Johnsen,) (Torjesen & Ennals, 2015; Ethics Committee of the British Psychological Society, 2009; Banks, 2004; Karen, 1985; Callahan & Bok, 1980; Goldman, 1980)

با توجه مطالبی که بیان شد می‌توان بیان کرد که در حال حاضر تحقیق کاربردی مناسبی در زمینه مستندات اخلاقی دانشگاه‌های اسلامی و دانشگاه‌های برتر جهان صورت نگرفته و در نتیجه کار مناسبی نیز در این زمینه صورت نگرفته است. همچنین پژوهش‌ها نشان می‌دهند که در حال حاضر وحدت رویه‌ای به منظور تدوین سند جامع اخلاقی در بین کشورهای اسلامی و حتی در سطح جهانی وجود ندارد. این امر به‌ویژه در دانشگاه‌های ایران به وضوح مشهود است. بنابراین انجام تحقیقی جامع در زمینه مستندات اخلاقی کمک بسیاری به منظور تدوین سند جامع اخلاقی در دانشگاه‌ها می‌کند. بنابراین هدف از این مقاله بررسی و بهینه‌کاوای تجارب موفق ملی و بین‌المللی در حوزه تدوین مستندات اخلاقی در دانشگاه، مقایسه آنها و شناسایی راهکارهایی به منظور تدوین و ارتقای مستندات فوق در دانشگاه‌های کشورهای اسلامی به‌ویژه ایران است.

عهدنامه اخلاقی (تعهد افراد نسبت به دانشگاه)			منشور اخلاقی (خط مشی دانشگاه در قبال...)										نام دانشگاه						
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امنا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	اصول اخلاقی	پیشگفتار	رقبا		کارکنان	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	اصول اخلاقی	پیشگفتار
					*				*	*	*								دانشگاه آل سعود عربستان ^۱
									*										دانشگاه مالایا مالزی ^۲
								*	*										دانشگاه ساینز مالزی ^۳
					*				*	*	*								دانشگاه فنی خاورمیانه ترکیه ^۴
								*		*									دانشگاه صنعتی شریف ایران (در حال تدوین)
					*			*											دانشگاه هاکتپ ترکیه ^۵
										*	*								دانشگاه اژه ترکیه ^۶
								*			*								دانشگاه استانبول ترکیه ^۷
								*			*								دانشگاه غازی ترکیه ^۸
								*		*									دانشگاه صنعتی امیر کبیر ایران
										*	*								دانشگاه آنکارا ترکیه ^۹
								*		*	*								دانشگاه صنعتی استانبول ترکیه ^{۱۰}
								*											دانشگاه تربیت مدرس ایران
								*		*	*								دانشگاه پوترا مالزی ^{۱۱}
					*	*		*			*								دانشگاه قاهره مصر ^{۱۲}
					*	*		*		*	*								دانشگاه علم و صنعت نفت شاه فهد عربستان ^{۱۳}

1. King Saud University.
2. University of Malaya.
3. Universiti Sains Malaysia.
4. Middle East Technical University.
5. Hacettepe University.
6. Ege University.
7. Istanbul University.
8. Gazi University.
9. Ankara University.
10. Stanbul Technical University.
11. Putra University Malaysia.
12. Cairo University.
13. King Fahd University of Petroleum Minerals.

عهدنامه اخلاقی (تعهد افراد نسبت به دانشگاه)		منشور اخلاقی (خط مشی دانشگاه در قبال...)										نام دانشگاه
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امنا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	اصول اخلاقی	پیشگفتار	
					*							دانشگاه علم و صنعت ایران
				*								دانشگاه صنعتی اصفهان ایران
			*	*				*		*	*	دانشگاه بوغازیچی ترکیه ^۱
				*				*				دانشگاه شهید بهشتی ایران
								*				دانشگاه شیراز ایران
			*					*				دانشگاه ملی مالزی ^۲
										*		دانشگاه سلسکو ترکیه ^۳
										*	*	دانشگاه کوآید آی اعظم پاکستان ^۴
				*	*			*		*	*	دانشگاه شاه عبدالعزیز عربستان ^۵
								*			*	دانشگاه کوکرووا ترکیه ^۶
								*		*	*	دانشگاه دوکوز ایلول ترکیه ^۷
			*					*		*	*	دانشگاه عین شمس مصر ^۸
										*	*	دانشگاه آتاتورک ترکیه ^۹
										*	*	دانشگاه سلیمان دمیرل ترکیه ^{۱۰}
										*	*	دانشگاه اروسوس ترکیه ^{۱۱}
			*	*				*				دانشگاه بلکینت ترکیه ^{۱۲}
								*	*	*	*	دانشگاه فردوسی مشهد ایران

1. Bogazici University.
2. Universiti Kebangsaan Malaysia.
3. Selcuk University.
4. Quaid I Azam University.
5. King Abdulaziz University.
6. Cukurova University.
7. Dokuz Eylul University.
8. Ain Shams University.
9. Ataturk University.
10. Suleyman Demirel University.
11. Erciyes University.
12. Bilkent University.

عهدنامه اخلاقی (تعهد افراد نسبت به دانشگاه)		منشور اخلاقی (خط مشی دانشگاه در قبال...)										نام دانشگاه
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امنای و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجویان	اصول اخلاقی ^۶	پیشگفتار ^۵	
											*	دانشگاه تبریز ایران
*					*						*	دانشگاه آمریکایی بیروت لبنان ^۱
			*	*				*				دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ایران
								*				مرکز تحقیقات ملی مصر ^۲
*					*	*	*	*			*	دانشگاه گاز یانتپ ترکیه ^۳
			*		*	*	*	*			*	دانشگاه مرمره ترکیه ^۴
*					*	*	*	*			*	دانشگاه فنی کارادنیز ترکیه ^۵
										*	*	دانشگاه الوداک ترکیه ^۶
											*	دانشگاه فیرات ترکیه ^۷
					*						*	دانشگاه آندوکوز ترکیه ^۸
					*	*				*		دانشگاه منصوره مصر ^۹
					*	*				*		دانشگاه مرسین ترکیه ^{۱۰}
*			*	*	*	*	*	*				دانشگاه صنعتی مالزی ^{۱۱}
			*	*	*	*	*	*		*	*	دانشگاه کویت ^{۱۲}
			*							*		پژوهشگاه دانشگاه‌های بنیادی ایران
						*						دانشگاه شهرکرد ایران
			*							*		دانشگاه اراک ایران

1. American University of Beirut.
2. National Research Center.
3. Gaziantep University.
4. Marmara University.
5. Karadeniz Technical University.
6. Uludag University.
7. Firat University.
8. Ondokuz Mayıs University.
9. Mansoura University.
10. Mersin University.
11. Universiti Teknologi Malaysia.
12. Kuwait University.

عهدنامه اخلاقی (تعهد افراد نسبت به دانشگاه)		منشور اخلاقی (خط مشی دانشگاه در قبال...)		نام دانشگاه
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی هیئت ممیزه هیئت امنای و ذینفعان مدیران دانشجویان کارکنان تامین کنندگان اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها نشر علمی گروه‌های آموزشی هیئت ممیزه شهروندان، منافع ملی و محیط زیست هیئت امنای و ذینفعان رقبا کارکنان تامین کنندگان اعضای هیئت علمی دانشجو	اصول اخلاقی پیشگفتار	
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی ارومیه ایران
			*	دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد ایران
			*	دانشگاه صنعتی شیراز ایران
		*		دانشگاه شهید مدنی آذربایجان ایران
			*	دانشگاه صنعتی مالک اشتر ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی همدان ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان ایران
		*	*	دانشگاه صنعتی سهند ایران
		*	*	دانشگاه صنعت نفت آبادان ایران
		*	*	دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان ایران
		*	*	دانشگاه لرستان ایران
		*	*	دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی اراک ایران
		*	*	دانشگاه ایلام ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اردبیل ایران
		*	*	دانشگاه بیرجند ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی زاهدان ایران
			*	دانشگاه زابل ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی گیلان ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی گلستان ایران
		*	*	دانشگاه علوم پزشکی قزوین ایران

عهدنامه اخلاقی (تعهد افراد نسبت به دانشگاه)		منشور اخلاقی (خط مشی دانشگاه در قبال...)										نام دانشگاه										
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امنا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجویان	اصول اخلاقی	پیشگفتار											
										*		دانشگاه تفرش ایران										
				*	*	*		*		*		دانشگاه علوم پزشکی زنجان ایران (در حال تدوین)										
								*		*		دانشگاه علامه طباطبائی تهران (در حال تدوین)										
					*							دانشگاه قم ایران										
										*		دانشگاه ایلام ایران										
					*					*		دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر ایران										
					*			*				دانشگاه علوم پزشکی کاشان ایران										
										*		دانشگاه حکیم سبزواری ایران										
				*	*			*		*		دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی کردستان ایران										
								*		*		دانشگاه علوم پزشکی لرستان ایران										
								*		*		دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد ایران										
										*	*	دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قم ایران										
۴	۰	۰	۰	۶	۱۹	۱۸	۰	۲۵	۵	۴۳	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۵	۷	۳۰	۴۰	جمع کل

منبع انتخاب دانشگاه‌ها: (Islamic World Science Citation Center 2018 ISC)

همان‌طور که در جدول‌های بالا مشخص است، در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام از ۱۰۰ دانشگاهی که مورد بررسی قرار گرفتند، ۸۵ دانشگاه دارای مستندات اخلاقی بودند. یعنی ۸۵٪ از دانشگاه‌های برتر جهان اسلام دارای مستندات اخلاقی هستند. ۱۵ دانشگاهی که فاقد مستندات اخلاقی هستند از دانشگاه‌های ایران بودند که اسامی آنها در بالا به صورت پاورقی بیان شده است. نکته قابل توجه اینکه از ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان اسلام، ۶۳ دانشگاه از ایران هستند و بیشتر دانشگاه‌های برتر جهان اسلام دانشگاه‌هایی دولتی هستند. اما با نگاهی به مؤلفه‌های مطرح در

مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام مواردی که در ادامه بیان شده، مشخص می‌شود. بیشترین تکرار در مؤلفه‌های مطرح در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام به ترتیب نشر عملی، پیشگفتار، اصول اخلاقی، عهدنامه اخلاقی هیئت علمی، عهدنامه اخلاقی دانشجویان و عهدنامه اخلاقی کارکنان است. این امر نشان می‌دهد که در دانشگاه‌های برتر جهان اسلام بیشترین توجه نسبت به تعهد افراد در قبال دانشگاه است و بعد از آن تعهد دانشگاه در قبال افراد و ذی‌نفعان مختلف مطرح می‌شود. از سویی دیگر در دانشگاه‌های برتر جهان اسلام ابتدا توجه به هیئت علمی، بعد توجه به دانشجویان و بعد از آن توجه به کارکنان مطرح می‌شود. در قسمت منشور اخلاقی یعنی تعهد دانشگاه در قبال افراد نیز ابتدا توجه به دانشجویان بعد توجه به هیئت علمی و بعد از آن توجه به کارکنان دارای اهمیت است.

جدول شماره ۲. مستندات اخلاقی ۱۰ دانشگاه برتر جهان (به ترتیب رتبه)

نام دانشگاه	منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...		عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه																				
	پیشگفتار ^۱	اصول اخلاقی ^۲	رسانده‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امنا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانده‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امنا و ذینفعان	رقبا	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	
دانشگاه هاروارد ^۵	*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دانشگاه کالیفرنیا - برکلی ^۶	*	*						*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دانشگاه استنفورد ^۷	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دانشگاه ام آی تی ^۸	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دانشگاه کمبریج ^۹	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

1. Introduction.
2. Ethical Principles.
3. Code of Ethics.
4. Ethical Commitment.
5. Harvard University.
6. University of California - Berkeley.
7. Stanford University.
8. Massachusetts Institute of Technology (MIT).
9. University of Cambridge

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه										منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...										نام دانشگاه		
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان	رقبا	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو		اصول اخلاقی ^۲	پیشگفتار ^۱
							*	*	*	*		*							*	*	*	دانشگاه کلتج ^۱
						*	*	*	*	*		*							*	*	*	دانشگاه پرینستون ^۲
*				*	*	*		*	*	*		*						*	*	*	*	دانشگاه کلمبیا ^۳
*	*	*	*		*	*		*	*	*	*					*		*	*	*	*	دانشگاه شیکاگو ^۴
*				*	*	*	*		*	*								*	*	*	*	دانشگاه آکسفورد ^۵
*	*	*		*	*	*		*	*	*							*	*	*	*	*	دانشگاه ییل ^۶
		*			*			*	*	*								*	*	*	*	دانشگاه کرنل ^۷
*		*		*	*			*	*	*								*	*	*	*	دانشگاه کالیفرنیا، لوس آنجلس ^۸
		*		*	*	*		*	*	*								*	*	*	*	دانشگاه کالیفرنیا، سن دیگو ^۹
*					*	*		*	*	*		*			*		*	*	*	*	*	دانشگاه پنسیلوانیا ^{۱۰}
		*		*	*	*		*	*	*		*					*	*	*	*	*	دانشگاه واشینگتون ^{۱۱}
*					*	*		*	*	*		*				*	*	*	*	*	*	دانشگاه ویسکانسین - مدیسون ^{۱۲}
*	*				*	*		*	*	*							*	*	*	*	*	دانشگاه جان هاپکینز ^{۱۳}

1. California Institute of Technology (Caltech).
2. Princeton University.
3. Columbia University.
4. University of Chicago.
5. University of Oxford.
6. Yale University.
7. Cornell University.
8. University of California, Los Angeles.
9. University of California, San Diego.
10. University of Pennsylvania.
11. University of Washington.
12. University of Wisconsin - Madison.
13. Johns Hopkins University.

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه										منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...										نام دانشگاه		
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان	رقبا	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو		اصول اخلاقی ^۲	پیشگفتار ^۱
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه کالیفرنیا سانفرانسیسکو ^۱
	*				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه توکیو آسیا ^۲
		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	کالج دانشگاه لندن ^۳
		*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه میشیگان ^۴
				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	مؤسسه تکنولوژی فدرال سوئیس، زوریخ ^۵
	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه کیوتو آسیا ^۶
					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه ایلینوی ^۷
					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	کالج سلطنتی علوم، فناوری و پزشکی ^۸
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه تورنتو ^۹
*					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه مینه سوتا ^{۱۰}
		*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه نورث وسترن ^{۱۱}
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه واشنگتن در سنت لوئیس ^{۱۲}
			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه نیویورک ^{۱۳}

1. University of California San Francisco.
2. University of Tokyo.
3. University College London.
4. University of Michigan - Ann Arbor.
5. Swiss Federal Institute of Technology Zurich.
6. Kyoto University.
7. University of Illinois.
8. Imperial College of Science, Technology and Medicine.
9. University of Toronto.
10. University of Minnesota, Twin Cities.
11. Northwestern University.
12. Washington University in St. Louis.
13. New York University.

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه		منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...												نام دانشگاه						
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی، هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان		رقبا	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو ^۲	اصول اخلاقی ^۱
					*	*												*	*	دانشگاه کالیفرنیا، سانتا باربارا ^۱
				*	*				*						*	*	*	*	*	دانشگاه کلرادو در بولدر ^۲
*	*			*	*	*	*	*	*		*				*		*	*	*	دانشگاه دوک ^۳
				*													*	*	*	دانشگاه بریتیش کلمبیا ^۴
	*			*	*	*	*	*	*								*	*	*	دانشگاه مریلند، کالج پارک ^۵
			*	*	*	*	*	*	*						*					دانشگاه تگزاس ^۶
	*		*	*	*	*	*	*	*							*	*	*	*	دانشگاه کپنهاگ ^۷
*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه کارولینا شمالی ^۸
	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	مؤسسه کارولینسکا ^۹
		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه ایالت پنسیلوانیا ^{۱۰}
	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه منچستر ^{۱۱}
				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه پاریس ساد (پاریس ۱۱) ^{۱۲}

1. University of California, Santa Barbara.
2. University of Colorado at Boulder.
3. Duke University.
4. University of British Columbia.
5. University of Maryland, College Park.
6. University of Texas Austin.
7. University of Copenhagen.
8. University of North Carolina at Chapel Hill.
9. Karolinska Institute.
10. Pennsylvania State University - University Park.
11. University of Manchester.
12. University of Paris Sud (Paris 11).

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه		منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...													نام دانشگاه						
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی، هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان	رقبا		کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	اصول اخلاقی ^۲	پیشگفتار ^۱
		*	*	*	*	*	*		*			*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه کالیفرنیا، دیویس ^۱
		*	*	*	*	*	*		*			*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه کالیفرنیا، جنوبی ^۲
*			*	*	*	*	*	*	*	*					*	*	*	*	*	*	دانشگاه مرکز بهداشت تگزاس (هوستون) ^۳
	*	*		*	*	*	*	*	*	*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه اوترخت ^۴
			*	*	*	*	*	*	*	*					*	*	*	*	*	*	دانشگاه زوریخ ^۵
				*	*	*	*	*	*	*					*	*	*	*	*	*	دانشگاه مونیخ ^۶
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه وندربیلت ^۷
	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*					*	*	*	*	راتگرز، دانشگاه ایالتی نیوجرسی - نیوبرانزویک ^۸
	*			*	*	*	*	*	*	*		*					*	*	*	*	دانشگاه ادینبرو ^۹
	*			*	*	*	*	*	*	*		*					*	*	*	*	دانشگاه فنی مونیخ ^{۱۰}
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*			*	*	*	*	دانشگاه پیتسبرگ ^{۱۱}
		*		*	*	*	*	*	*	*							*	*	*	*	دانشگاه ایالتی اوهایو - کلمبوس ^{۱۲}
*				*	*	*	*	*	*	*					*		*	*	*	*	دانشگاه مک‌گیل ^{۱۳}

1. University of California, Davis.
2. University of Southern California.
3. University of Texas Health Science Center at Houston.
4. Utrecht University.
5. University of Zurich.
6. University of Munich.
7. Vanderbilt University.
8. Rutgers, the State University of New Jersey - New Brunswick.
9. University of Edinburgh.
10. Technical University of Munich.
11. University of Pittsburgh.
12. Ohio State University – Columbus.
13. McGill University.

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه		منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...													نام دانشگاه						
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی، هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان	رقبا		کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	اصول اخلاقی ^۲	پیشگفتار ^۱
				*	*	*	*		*			*			*		*	*	*	*	دانشگاه ملیورن ^۱
*				*	*	*	*		*			*			*		*	*	*	*	دانشگاه کینگز لندن ^۲
				*	*	*	*		*								*	*	*	*	دانشگاه هایدلبرگ ^۳
				*	*	*	*		*						*		*	*	*	*	دانشگاه براون ^۴
				*	*	*	*		*								*	*	*	*	دانشگاه بریستول ^۵
							*	*	*											*	دانشگاه اوپسالا ^۶
*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه فلوریدا ^۷
	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه لیدن ^۸
	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه هلسینکی ^۹
				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه دولتی مسکو آسیا ^{۱۰}
*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه ازاکا ژاپن آسیا ^{۱۱}
	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه بوستون ^{۱۲}
	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه راجستر ^{۱۳}
	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه یوتا ^{۱۴}

1. The University of Melbourne.
2. King's College London.
3. Heidelberg University.
4. Brown University.
5. University of Bristol.
6. Uppsala University.
7. University of Florida.
8. Leiden University.
9. University of Helsinki.
10. Moscow State University.
11. Osaka University.
12. Boston University.
13. University of Rochester.
14. University of Utah.

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه		منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...													نام دانشگاه							
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی، هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران	دانشجویان	کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان	رقبا		کارکنان (پرستار و...)	تامین‌کنندگان	اعضای هیئت علمی	دانشجو	اصول اخلاقی ^۲	پیشگفتار ^۱	
				*		*											*				دانشگاه توهو کو ژاپن آسیا ^۱	
	*			*	*		*		*	*					*	*	*	*	*	*		دانشگاه ناتینگهام ^۲
		*		*	*		*		*	*					*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه ایالتی میشیگان ^۳
	*		*	*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه بازل ^۴
			*	*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه مک مستر ^۵
*			*	*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه شفیلد ^۶
				*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه سیدنی ^۷
				*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه برن ^۸
	*		*	*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه خرونینگن ^۹
				*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه‌های اندام. تگزاس ^{۱۰}
				*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه ویرجینیا ^{۱۱}
	*	*	*	*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه کیس وسترن رزرو ^{۱۲}
*	*		*	*	*		*		*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	دانشگاه آلبرتا استرالیا ^{۱۳}

1. Tohoku University.
2. University of Nottingham.
3. Michigan State University.
4. University of Basel.
5. McMaster University.
6. The University of Sheffield.
7. Sydney University.
8. University of Bern.
9. University of Groningen.
10. Texas A&M University.
11. University of Virginia.
12. Case Western Reserve University.
13. University of Alberta.

عهدنامه اخلاقی ^۲ تعهد افراد نسبت به دانشگاه				منشور اخلاقی ^۳ خط مشی دانشگاه در قبال ...												نام دانشگاه			
رسانه‌ها	گروه‌های آموزشی، هیئت ممیزه	هیئت امانا و ذینفعان	مدیران، دانشجویان، کارکنان (پرستار و...)	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی	رسانه‌ها	نشر علمی	گروه‌های آموزشی	هیئت ممیزه	شهروندان، منافع ملی و محیط زیست	هیئت امانا و ذینفعان	رقبا	کارکنان (پرستار و...)	تامین کنندگان	اعضای هیئت علمی		دانشجو	اصول اخلاقی ^۲	پیشگفتار ^۱
	*		*	*	*								*	*	*	*	*	*	دانشگاه رایس ^۱
	*		*	*	*					*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه مایو ^۲
*			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه تگزاس ^۳
*	*		*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه اموری ^۴
*			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه آمستردام ^۵
*	*	*	*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه یو. کا. لوون ^۶
			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه گوته‌نبرگ ^۷
		*	*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه تافتس ^۸
*			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه ارasmus ^۹
*			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه گلاسگو ^{۱۰}
		*	*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه استرالیا ^{۱۱} غربی
*			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه بارسلونا ^{۱۲}
			*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه فرانکفورت ^{۱۳}
		*	*	*	*			*		*			*	*	*	*	*	*	دانشگاه مریلند، بالتیمور ^{۱۴}

1. Rice University.
2. Mayo University.
3. University of Texas.
4. Emory University.
5. University of Amsterdam.
6. KU Leuven.
7. University of Gothenburg.
8. Tufts University.
9. Erasmus University.
10. University of Glasgow.
11. The University of Western Australia.
12. University of Barcelona.
13. University of Frankfurt.
14. University of Maryland, Baltimore.

به هیئت علمی و بعد از آن توجه به کارکنان دارای اهمیت است. همچنین از مقایسه و بررسی جدول‌های ۱ و ۲ یافته‌هایی که در ادامه بیان شده، استنتاج می‌شود. دانشگاه‌های برتر جهان اسلام در مقایسه با دانشگاه‌های برتر جهان سطح مناسبی در ارائه مستندات اخلاقی ندارند. نکته دیگر اینکه، حضور پر رنگ‌تر دانشگاه‌های دولتی هم در ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان اسلام و هم در ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان است. این امر نشان می‌دهد که دانشگاه‌های غیر دولتی دارای دغدغه‌های تأمین مالی هستند که باعث می‌شود توجه به اخلاقیات اغلب در آنها کم‌رنگ‌تر باشد. همچنین در ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان و جهان اسلام در اغلب موارد چارچوب واحدی برای ارائه مستندات اخلاقی وجود ندارد و هر دانشگاهی چارچوب خاص خود را دارد. ارائه چارچوبی مناسب برای سند جامع اخلاقی می‌تواند باعث ایجاد یک چارچوب مشخص از مهم‌ترین موارد مطرح در سند اخلاق حرفه‌ای شود و استفاده از آن را هم برای دانشگاهیان و هم برای دانشجویان و... تسهیل کند.

همان‌طور که در جدول ۲ مشخص است در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان تمامی اجزای سند جامع اخلاقی وجود دارد. این امر نشان‌دهنده این مطلب است که در دانشگاه‌های برتر جهان به تمامی ابعاد مستندات اخلاقی توجه شده است. یکی از دلایل مهم در پیشرفت این دانشگاه‌ها نیز توجه مناسب به اخلاقیات است. البته باز هم نیاز است برای داشتن سند جامع اخلاقی به صورت یکپارچه و منسجم‌تر تلاش بیشتری کنند. علاوه بر این در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام، ده مورد از اجزای سند جامع اخلاقی وجود ندارد. این اجزا در جدول شماره ۱ مشخص شده‌اند. نکته دیگری که باید به آن اشاره کرد اینکه در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان و جهان اسلام، مؤلفه نشر علمی دارای اولویت یکسان و در واقع دارای بیشترین اهمیت است. در ادامه نیز براساس یافته‌های این پژوهش راهکارهایی به منظور تدوین و ارتقا سند جامع اخلاقی در دانشگاه‌های کشورهای اسلامی به‌ویژه ایران ارائه شده است:

۱. لازم است که به منظور تأثیرگذاری بر افراد درگیر در دانشگاه‌ها حتماً سند جامع اخلاقی در دانشگاه‌ها تدوین گردد؛

۲. ارزش‌ها و باورهای دانشگاه‌ها باید به استانداردهای رفتاری مشخص تبدیل شود؛

۳. در تدوین سند جامع اخلاقی دانشگاه‌ها لازم است که از فرهنگ و ارزش‌های دینی اصیل کشورمان بهره‌گیری شود؛

۴. در تدوین سند جامع اخلاقی لازم است که تمامی افراد درگیر دانشگاه‌ها (هیئت علمی، مدیران، دانشجویان و ...) مشارکت داشته باشند؛

۵. آموزش‌های لازم به منظور آشنایی و به کار بستن سند جامع اخلاقی دانشگاه‌ها به افراد ذی‌ربط داده شود؛
۶. سمینارها و فرصت‌های مطالعاتی مناسب در زمینه سند جامع اخلاقی برگزار شود؛
۷. دانشگاه‌ها نیاز دارند که علاوه بر سند اخلاقی اثربخش، اقداماتی را مشخص کنند که در زمان نقض سند اخلاقی صورت گیرد. این جرایم را به اطلاع کارکنان رسانده، جریمه‌ها را به اجرا بگذارند تا عمل به سند اخلاقی را تضمین نمایند (البته بهتر است که اخلاقیات را نهادینه کرد تا ضمانت اجرایی آن در درون هر فرد باشد)؛
۸. به منظور حساس نگه داشتن افراد درگیر در دانشگاه‌ها (هیئت علمی، مدیر، دانشجو و...) نسبت به مسایل اخلاقی و تقویت مهارت‌های آنها در این زمینه، به برگزاری نشست‌های اخلاقی دوره‌ای بپردازند. لازم است که در این نشست‌ها مسائل اخلاقی که دارای ابهام هستند مطرح شوند تا ابهام‌های مربوطه برطرف گردد؛
۹. نیاز است مرجعی به صورت تمام‌وقت ناظر بر اجرای سند جامع اخلاقی در دانشگاه‌ها باشد؛
۱۰. شخصی در سازمان به‌عنوان امین باید باشد تا افراد با اطمینان خاطر موارد نقض اخلاقی و... را به آن شخص اطلاع دهند؛
۱۱. لازم است که بخشی از سند جامع اخلاقی دانشگاه‌ها توسط وزارت علوم تدوین گردد و هر دانشگاهی نیز براساس مقتضیات خود سند جامع اخلاقی برای خود داشته باشد؛
۱۲. لازم است بر روی هر قسمت از سند جامع اخلاقی به‌صورت جداگانه و با دقت کار شود؛
۱۳. در تدوین سند جامع اخلاقی دانشگاه‌ها لازم است که رابطه دانشگاه با محیط خود (صنعت، طبیعت و...) به صورت کاملاً شفاف بیان شود؛
۱۴. سند جامع اخلاقی دانشگاه‌ها باید به‌طور مکرر به‌روزرسانی شود تا بتوان با توجه به مقتضیات روز تغییراتی در آن داد تا جنبه کاربردی آن حفظ شود؛
۱۵. مدیران دانشگاهی باید حمایت کافی از سند جامع اخلاقی داشته باشند؛
۱۶. دولتمردان باید نگاه ویژه‌ای نسبت به سند جامع اخلاقی دانشگاه‌ها و اهمیت و ضرورت آن داشته باشند تا موانع موجود بر سر راه سند جامع اخلاقی با سرعت بیشتری برطرف شوند؛
۱۷. برای جذب سرمایه‌های دولتی و ... فاکتور مسائل اخلاقی به‌صورت پررنگ‌تر مطرح شود؛
۱۸. رهبران دانشگاهی (مدیران، هیئت علمی و...) الگوهای علمی برای اخلاق باشند؛

۱۹. داشتن رفتارهای اخلاقی توأم با مسئولیت‌پذیر بودن مهم‌ترین هدف دانشگاه‌ها شود؛
۲۰. اخلاق در همه عناصر دانشگاه‌ها تزریق شود؛
۲۱. کدهای اخلاقی به‌وضوح برای تمامی افراد توضیح و تفسیر شود؛
۲۲. انگیزه‌های دوستانه و خیرخواهانه در سطوح مختلف دانشگاه‌ها تقویت شود؛
۲۳. صداقت عمومی در دانشگاه‌ها تقویت شود؛
۲۴. حس تعهد و مسئولیت‌پذیری در تمامی سطوح دانشگاه زنده شود؛
۲۵. مهارت‌های تمامی افراد مطرح در دانشگاه‌ها (مدیر، هیئت علمی، کارکنان و...) تقویت شود. در این زمینه به نیازهای روز باید توجه شود؛
۲۶. به اخلاقیات برای پیشرفت در زمینه‌های بین‌المللی توجه ویژه‌ای شود؛
۲۷. به این مسئله توجه داشت که کدهای اخلاقی تضمین‌کننده اثربخشی، شفافیت و شایستگی در دانشگاه‌ها هستند؛
۲۸. به تقویت عناصر انگیزاننده و احساسی برای رفتارهای اخلاقی توجه ویژه شود؛
۲۹. در طراحی کدهای اخلاقی به کنترل‌های بیرونی و درونی توجه کامل شود؛
۳۰. به روش‌های مختلف تاثیر کدهای اخلاقی توجه ویژه‌ای شود؛
۳۱. خودارزیابی و خودکنترلی در همه افراد دانشگاه‌ها (مدیر، هیئت علمی و...) تقویت شود؛
۳۲. محیط دانشگاهی به‌گونه‌ای باشد که پیاده‌سازی کدهای اخلاقی را تسهیل کند. این بدان معنا است که اخلاق در عملیات و زمینه و بافت دانشگاه گنجانده شود؛
۳۳. سیستم اخلاقی به خوبی در دانشگاه‌ها بومی‌سازی شود؛
۳۴. به این مسئله توجه داشت که دانشگاه‌ها نقش قدرتمندی در تغییر فرهنگ اخلاق ملی و بین‌المللی دارند و از این مسئله به درستی استفاده کرد؛
۳۸. در کتابخانه‌های دانشگاهی بخشی برای کتاب‌ها و اسناد حاوی کدهای اخلاقی و به‌طور کلی مسائل اخلاقی در نظر گرفته شود که به صورت الکترونیکی دسترسی به تمامی مدارک در این زمینه را در سطح ملی و بین‌المللی تسهیل کند؛
۳۹. در دانشگاه‌ها به‌تربیت رهبران و کارمندان ارزش‌مدار توجه ویژه‌ای شود تا نسل‌های بعد از داشتن چنین رهبرانی سود برند (جانشین‌پروری)؛
۴۰. در تدوین سند جامع اخلاقی به جهانی شدن و توسعه پایدار در دانشگاه‌ها توجه ویژه‌ای شود؛

۴۱. از تنوع فرهنگی در جهت ایجاد فرصت رهبری اخلاقی به خوبی بهره برد؛
۴۲. در نهایت سند جامع اخلاقی بهتر است دارای ۴ بخش اصلی باشد. این بخش‌ها عبارتند از پیشگفتار، اصول کلی، منشور اخلاقی و عهدنامه اخلاقی. در این پژوهش مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان و جهان اسلام براساس این الگو مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

نتیجه

بررسی مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام و برتر جهان و مقایسه آنها تاثیر شگرفی در جهت نشان دادن اهمیت و ضرورت این موضوع و همچنین گامی مهم در جهت تدوین سند جامع اخلاقی در دانشگاه‌های کشورهای اسلامی و به‌ویژه کشورمان است. از سویی دیگر همان‌طور که بیان شد، ۱۰۰٪ از دانشگاه‌های برتر جهان و ۸۵٪ از دانشگاه‌های برتر جهان اسلام دارای مستندات اخلاقی بودند. بنابراین این درصدها نشان‌دهنده اهمیت بیشتر مستندات اخلاقی در دانشگاه‌های برتر جهان نسبت به دانشگاه‌های برتر جهان اسلام است.

اما در میان دانشگاه‌های برتر جهان و جهان اسلام بیشتر دانشگاه‌های دولتی دارای مستندات اخلاقی بودند و پرتکرارترین عضو در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان و جهان اسلام مؤلفه نشر علمی است. از سویی دیگر با توجه به بررسی اجزا مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان، می‌توان به این نتیجه رسید که بیشتر به مسائل اخلاقی دانشجویان بعد از آن هیئت علمی و بعد از آن کارکنان توجه شده است. اما در مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام، اول مسائل اخلاقی هیئت علمی، بعد دانشجویان و بعد کارکنان توجه شده است (هیئت علمی مدار).

در ایران ابتدا به مسائل اخلاقی هیئت علمی، بعد دانشجو و بعد کارکنان توجه شده است؛ بنابراین همان‌طور که مشاهده می‌شود چارچوب واحدی برای تدوین سند جامع اخلاقی در دانشگاه‌ها وجود ندارد. در نتیجه لازم است ارزش‌های اصلی اخلاقی دانشگاه‌ها را مشخص کرد تا بتوان به هدف اصلی دانشگاه‌ها در تدوین سند جامع اخلاقی دست یافت.

منابع و مأخذ

۱. آقازاده، سعید، ۱۳۸۸، تعریف سند و انواع آن، بازیابی ۱۵ آذر ۱۳۹۷، از سایت تبیان:

تعریف_سند_و_انواع_آن-<https://article.tebyan.net/106074/>

تحلیل مقایسه‌ای مستندات اخلاقی دانشگاه‌های برتر جهان اسلام با دانشگاه‌های برتر دنیا □ ۱۱۹

۲. احمدی هدایت، حمید؛ مصطفی کریمی و مولود مسعود، ۱۳۹۵، *مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه‌ها*، کنگره ملی آموزش عالی ایران، ص ۱۱ - ۱.
۳. احمدی، مهدی؛ عباس نرگسیان و ملیحه نظری، ۱۳۹۷، *تدوین منشور تکریم دانشجو (مطالعه موردی)*، دانشگاه تهران، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، دوره ۸، ش ۲۹، ص ۵۱۸ - ۵۰۱.
۴. اسلامی اردکانی، سید حسن، ۱۳۹۴، «چرا باید اخلاقی زیست؟ تبیین اسلامی»، *پژوهشنامه اخلاق*، دوره ۸، ش ۲۷، ص ۲۶ - ۷.
۵. الوانی، سیدمهدی و محمدحسین رحمتی، ۱۳۸۶، «فرآیند تدوین منشور اخلاقی برای سازمان»، *فرهنگ مدیریت*، دوره ۵، ش ۱۵، ص ۷۰ - ۴۳.
۶. الوانی، سیدمهدی، ۱۳۷۹، «منشور اخلاقیات در کلام مولا علی علیه السلام»، *مدیریت دولتی*، ش ۳۸ و ۳۹، ص ۸ - ۱.
۷. بیک‌زاد، جعفر؛ علی‌رضا حسین پور سنبلی و محمد صادقی، ۱۳۸۹، «اخلاق حرفه‌ای»، *کار و جامعه*، ش ۷ (۱۲۵ و ۱۲۶)، ص ۲۰ - ۴.
۸. بی‌نام، ۱۳۹۵، *اخلاق حرفه‌ای*، بازیابی ۲۶ آبان ۱۳۹۶، از وب‌سایت دانشگاه استان مرکزی:
http://portal.arakmu.ac.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=9f0f6c7a_cd3e_433e_a628_5842809d65d9
۹. پاداش، لایلا، اسفند ۱۳۹۲، *بررسی عوامل موثر بر شکل‌گیری خالق حرفه‌ای از دیدگاه فراگیران و اساتید در بخش‌های زنان و زایمان دانشگاه علوم پزشکی گلستان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گلستان.
۱۰. جعفری‌فر، نیره، ۱۳۹۳، «بررسی تولیدات علمی جهان در حوزه اخلاق کاربردی در پایگاه استنادی»، *اخلاق*، دوره ۴، ش ۴، ص ۱۷۳ - ۱۵۳.
۱۱. دانشگاه الزهراء علیها السلام، ۱۳۹۳، *سند جامع اخلاقی دانشگاه الزهراء علیها السلام*، بازیابی ۲۰ خرداد ۱۳۹۷، از وب‌سایت دانشگاه الزهراء علیها السلام:
www.alzahra.ac.ir/SanadAkhlaghiAlzahra.pdf
۱۲. فرامرز قراملکی، احد، ۱۳۹۳، *اخلاق حرفه‌ای*، قم، مجنون.
۱۳. قنبری، سیروس و فاطمه فرشچی، ۱۳۹۴، «بررسی وضعیت اخلاق کار کارکنان دانشگاه بوعلی سینا»، *اخلاق*، دوره ۵، ش ۱۸، ص ۲۰۲ - ۱۷۳.
۱۴. گروه مینا، ۱۳۹۲، *سند جامع اخلاقی گروه مینا*، بازیابی ۲۰ خرداد ۱۳۹۷، از وب‌سایت گروه مینا:
http://www.mapnagroup.com/fa/files/2015/07/MAPNA_Group_Code_of_Ethics_fa_protected.pdf

۱۵. محمدی، پیمان؛ مهدی فاتح‌راد و فاطمه کریمی، ۱۳۹۴، «درآمدی بر اخلاق در نظام نوآوری؛ افق‌ها و رویکردها»، *پژوهشنامه اخلاق*، دوره ۸، ش ۲۹، ص ۱۳۸ - ۱۱۹.
۱۶. مشایخ، فرحناز؛ فریبا کریمی و بدری شاه طالبی، ۱۳۹۸، «آسیب‌شناسی اخلاق حرفه‌ای اعضای هیئت علمی»، *پژوهش‌های اخلاقی*، دوره ۹، ش ۳، ص ۲۵۸ - ۲۳۷.
۱۷. مطهری، مرتضی، ۱۳۶۷، *تعلیم و تربیت در اسلام*، تهران، صدرا.
۱۸. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۰، *فلسفه اخلاق*، تهران، صدرا.
19. Banks, Sarah, 2004, *Ethics, Accountability, and the Social Professions*, USA, Palgrave – Macmillan.
20. Burnell, Beverly A, and Schnackenberg, Heidi L., 2015, *The Ethics of Cultural Competence in Higher Education*, USA, Apple Academic Press.
21. Callahan, Daniel and Bok, Sissela, 1980, *Ethics Teaching in Higher Education*, USA, Plenum Press, Hastings Center.
22. Ethics Committee of the British Psychological Society, 2009, *Code of Ethics and Conduct* Retrieved November 1, 2018, From: http://www.bps.org.uk/system/files/documents/code_of_ethics_and_conduct.pdf
23. Garmann Johnsen, Hans Chr., Torjesen, Stina and Ennals, Richard, 2015, *Higher Education in a Sustainable Society: A Case for Mutual Competence Building*, USA, Springer International Publishing Switzerland.
24. Goldman, Alan H., 1980, *The Moral Foundations of Professional Ethics*, USA, Rowman & Littlefield.
25. Howard University, 2016, *Code of Ethics and Conduct*, Retrieved November 1, 2018, From: Howard University: <http://www.howard.edu/policy/codeofethics.pdf>.
26. Hussain Soomro, Manzoor, 2016, *Ethics and Education in Pakistan Principles, Policies and Practices*, Retrieved May 26, 2018, from: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Vatican%20-%20Education%20for%20Children%20-%20Presentation.pdf>.
27. ISC (Islamic World Science Citation Center), 2018, Retrieved May 11, 2018, from: <https://www.isc.gov.ir/en>
28. Karen, Lebacqz, 1985, *Professional Ethics: Power and Paradox*, USA, Abingdon Press.
29. Kuwait University, 2010, *Kuwait University Code of Ethics*, Retrieved May 26, 2018 from: <ecmwlst1.ku.edu.kw:16210/ku/Students/References/CodeofEthics/index.htm>
30. Nemati, Mohammad Ali and Taghizade, Saide, 2018, *Adaptation of Ethical Components of Education in Medical Universities of Iran and the World (2018)*, *Educ Res Med Sci*, Vol. 7, No. 1, P. 1 – 12.
31. Pope, Kenneth S. and Vasquez, Melba J. T., 2016, *Ethics in Psychotherapy and Counseling: A Practical Guide*, Canada, Wiley & Sons.
32. Shanghai Ranking Consultancy, 2018, Retrieved May 11, 2018, from: <http://www.shanghairanking.com/>